



ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เนื่องจากประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมยุคใหม่ คือ สังคมยุคข่าวสาร หรือที่บางคนเรียกว่า สังคมสารนิเทศ หรือในภาษาอังกฤษเรียกว่า Information Society ดังจะเห็นได้ว่าในชีวิตประจำวันของเรา เราได้รับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เป็นจำนวนมากจนบางครั้งเราเกิดความรู้สึกว่ามากเกินไปที่เราจะรับไหวได้ สังคมข่าวสารนี้เกิดจากความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี วิชาการ และการสื่อสารทำให้ปริมาณข่าวสารหรือสารนิเทศ มีเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน (พัฒนาวดี ชูโต, 2535 : 1) และสารนิเทศได้กลายเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญยิ่งของทุกกิจกรรมในสังคมยุคข่าวสาร ทั้งนี้เพราะสารนิเทศจะช่วยพัฒนามนุษย์ให้มีความรู้ และมีสติปัญญา ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาในด้านอื่น ๆ ให้เจริญก้าวหน้า ดังนั้นประเทศที่เจริญก้าวหน้าทั้งหลายจึงพยายามแสวงหา สะสม ข้อมูล ความรู้ และเก็บบันทึกไว้ แล้วนำข้อมูลความรู้เหล่านั้นมาใช้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า (บุญเรือง นิยมหอม, 2532 : 33) จึงถือได้ว่าสารนิเทศเป็นทรัพยากรสำคัญประการหนึ่งไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรมนุษย์ เพราะเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดแนวทางของการพัฒนาการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งช่วยพัฒนาบุคคล ช่วยการปฏิบัติงาน ช่วยในการดำเนินชีวิต ช่วยแก้ปัญหาและช่วยในการตัดสินใจ (ประภาวดี สืบสนธิ, 2534 : 25)

ในด้านการศึกษ ถือว่าการเรียนการสอนเป็นหน้าที่หลักสำคัญอันดับแรก ของสถาบันการศึกษา และการเรียนการสอนของครูที่ดีมีประสิทธิภานนั้น จำเป็นจะต้องดำเนินการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการและการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม เมื่อประเทศก้าวเข้าสู่สังคมข่าวสารดังกล่าว สารนิเทศจึงได้มีบทบาทอย่างสำคัญยิ่งต่อกระบวนการเรียนการสอนรายวิชาต่าง ๆ คือ มีการนำเอาสารนิเทศทุกชนิดมาประกอบการเรียนการสอน

เพราะสารนิเทศทุกชนิดล้วนแล้วแต่ให้ประโยชน์ในการเป็นข้อมูลเบื้องต้นต่อการศึกษาทั้งในระบบ และนอกระบบโรงเรียน สารนิเทศจึงเป็นหัวใจในการพัฒนาตัวบุคคล ในอันที่จะช่วยขัดเกลา เพิ่มพูนความรู้ สร้างกระบวนการรับรู้อย่างมีเหตุมีผล ซึ่งเป็นผลนำไปสู่การพัฒนาประเทศโดย ส่วนรวม (ประภาวดี สืบสนธิ์, 2534 : 26)

ในบรรดาวิชาการทั้งหลาย วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีความสำคัญมากวิชาหนึ่ง คือ มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณสมบัติของพลเมืองให้มีประสิทธิภาพสูง เพราะเนื้อหาของวิชา สังคมศึกษาเป็นวิชาที่สอน และเน้นในเรื่องพฤติกรรมของคนและสิ่งแวดล้อม เนื้อหาที่สอนในวิชา นี้จะประกอบด้วย โลก ประเทศ ประชากร สภาพแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต การแก้ปัญหาและการปฏิบัติตนให้สามารถดำรงอยู่ในสังคม ได้อย่างมีความสุข และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ดังที่ เอ็ดวิน เฟนตัน (Edwin Fenton 1967 : 1) กล่าวว่า "วิชาสังคมศึกษา เป็นวิชาที่สอนเพื่อเตรียมเยาวชนให้เป็นพลเมืองดี สอนให้ เยาวชนรู้จักคิด และยิ่งกว่านั้นยังถ่ายทอดวัฒนธรรมอีกด้วย" จากหลักการดังกล่าว จะเห็นว่า ครูสังคมศึกษาจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการทำหน้าที่ขัดเกลา พัฒนา และ เปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยม ความคิด ความรู้ความเข้าใจ พร้อมทั้งเสริมสร้างคุณลักษณะ และ ทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็น อันจะนำไปสู่การพัฒนาตนเองและพัฒนาสังคม ดังนั้นครูสังคมศึกษาจะต้อง เปลี่ยนบทบาทของตนเองจากที่เป็นอยู่ คือ ครูสังคมศึกษาเป็นผู้สอนหรือบอกความรู้คือมีบทบาท เหนือผู้เรียน ทำให้สอนไม่ทัน เพราะมุ่งแต่เนื้อหา ใช้วิธีสอนวิธีเดียว คือ การบรรยาย ไม่ใช่ เทคนิควิธีการสอนที่หลากหลาย มุ่งให้ผู้เรียนท่องจำเนื้อหาเพื่อเตรียมสอบ ครูขาดทักษะในการ วางแผนการสอน (กรมวิชาการ, 2530 : 9) ครูสังคมศึกษาจะต้องเปลี่ยนแปลงและปรับปรุง บทบาทของตนตามสภาพที่เปลี่ยนแปลง ของสังคมข่าวสารและนำเอาสารนิเทศมาเป็นประโยชน์ กับกระบวนการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ดังที่ ดร.ฉิม หิรัญรักษ์ (2534 : 1) ได้กล่าวถึง บทบาทของครูในสังคมข่าวสารว่า "บทบาทของครูในสังคมข่าวสารจะต้องเปลี่ยนไปอย่างมาก เพราะสื่อมวลชนต่าง ๆ มีบทบาทเปรียบได้กับครูนอกระบบ ที่สามารถส่งข้อมูล ความรู้ ไปถึง เยาวชนได้ทุกกระดับอย่างรวดเร็ว ฉะนั้นบทบาทของครูในสังคมข่าวสาร จึงต้องเปลี่ยนเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ ติดตามหาความรู้จากสื่อมวลชนหลาย ๆ ประเภท ครูต้องใช้เวลาในการติดตาม ข่าวสาร ความรู้ต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา รู้จักวิเคราะห์ข้อมูลให้แก่ศิษย์ได้ ครูต้องตื่นตัวและไวต่อ

การเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ครูต้องใจกว้างยอมรับความคิดเห็นของศิษย์หลาย ๆ อย่าง และพร้อมที่จะปรับตัวให้เข้ากับสังคมข่าวสาร และรู้จักที่จะเลือกใช้สื่อสารนิเทศประเภทต่าง ๆ มาประกอบในการจัดการเรียนการสอน” ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของประกอบ คุปรัตน์ (ครุศาสตร์, 2532 : 153-170) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูในสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร ไว้ดังนี้

1. ครูต้องเป็นผู้ที่รู้จักแสวงหาและจัดการเก็บข้อมูลข่าวสาร เพราะในยุคสังคมข้อมูลนั้น ข้อมูลข่าวสารจะมีมากมาย และมีบทบาทสำคัญอย่างมากในอนาคต การแลกเปลี่ยนข่าวสารจะเป็นไปอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ครูในอนาคตจำเป็นต้องรู้จักการที่จะรับรู้และจัดการกับข้อมูลข่าวสารและนำเอาข้อมูลต่าง ๆ เหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเรียนการสอนของครู
2. ครูต้องเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจ ในวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีระดับหนึ่ง ที่เรียกว่า Scientific literacy คือ มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีตระหนักในอิทธิพลและความสำคัญของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีต่อมนุษย์และสภาพแวดล้อม
3. ครูต้องได้เรียนรู้และตระหนักถึงความสำคัญของอิเล็กทรอนิกส์ และคอมพิวเตอร์ และนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในการจัดเก็บข้อมูลและนำข้อมูลมาใช้
4. ครูควรจะมีความรู้ภาษาต่างประเทศอย่างน้อยหนึ่งภาษา เพราะเราต้องเปิดประเทศมากขึ้น มีการติดต่อค้าขาย มีการสื่อสาร มีความสัมพันธ์กับต่างประเทศและติดต่อกับประชาคมโลกมากขึ้น
5. ครูต้องเปลี่ยนบทบาทจากเป็นผู้สอนเนื้อหาสาระมาเป็นผู้ผลิตโปรแกรมเนื้อหาสาระ ครูควรจะเป็นผู้ที่มีความคิดเห็นเป็นตัวของตัวเอง กล้าคิด กล้าคัดค้าน มีวิจาร์ณญาณ ที่จะพิจารณาแยกแยะว่าข้อมูลใดเป็นจริงและเป็นประโยชน์ ครูจะต้องสามารถตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลที่ถูกต้องได้อย่างเหมาะสม
6. มีความสามารถในการปรับตัวและปรับทัศนคติของตนเองให้เข้าใจวัฒนธรรมที่หลากหลายอันเป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าในยุคสังคมข่าวสาร การติดต่อสื่อสารข้อมูลต่าง ๆ มีมากขึ้น โลกจะต้องอาศัยซึ่งกันและกันมากขึ้น การปรับตนเองและปรับทัศนคติดังกล่าวสำหรับครูจึงเป็นสิ่งจำเป็นและจะช่วยให้การอยู่ร่วมกันมีความสงบสันติสุข

7. ครูต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่สังคมต้องการ ครูต้องมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ช่วยเหลือสังคม มีทักษะกระบวนการกลุ่มเพื่อสร้างสรรค์ มีความร่วมมือในการทำงานให้มีประสิทธิภาพ

8. ครูต้องเป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่ม ทันสมัย มีโลกทัศน์กว้างไกล สามารถในการสร้างสรรค์ผลงานที่ดี มีไหวพริบและความฉลาดที่จะเลือกตัดสินใจ คลี่คลายปัญหาและสถานการณ์ต่าง ๆ มีความคล่องตัวและกระตือรือร้นสนใจที่จะรับรู้และเรียนรู้วิทยาการใหม่ ๆ มีความคิดวิเคราะห์วิจารณ์หาทางปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น ตลอดจนการเลือกใช้ข้อมูลให้เป็นประโยชน์ได้อย่างชาญฉลาด

9. ครูต้องเป็นผู้รักการอ่าน ทั้งนี้เนื่องมาจากโลกปัจจุบันเป็นยุคของข่าวสาร สิ่งตีพิมพ์ เทคโนโลยีการพิมพ์เจริญมากมาย ประกอบกับการศึกษา การเรียนรู้สมัยใหม่เป็นลักษณะ Individualized learning คือ การเรียนรู้ด้วยตนเอง ฉะนั้นสมัยนี้คนจำเป็นต้องอ่านและการอ่านนั้นต้องอ่านเป็น หมายความว่า อ่านเร็วและเข้าใจ เพื่อประหยัดเวลาและแรงงาน ดังนั้น ครูจึงต้องเป็นผู้ที่รักการอ่าน จึงจะสามารถสอนนักเรียนให้รักการอ่านได้

10. ครูต้องเปลี่ยนแปลงฐานะจากผู้บอกความรู้มาเป็นผู้แนะนำวิธีการเรียน ในอนาคตการเรียนการสอนแบบท่องจำคงน้อยลง ระบบแหล่งข้อมูลจะมีมากขึ้นและไม่จำเป็นต้องมาจากครูเสมอไป ครูจำนวนมากจะเปลี่ยนบทบาทจาก "ผู้บอกความรู้" มาเป็นผู้ชี้แนะแหล่งข้อมูล เป็นคนคอยกระตุ้นระบบความคิดและใช้เหตุผล ครูจะไม่ใช้ศูนย์กลางของการเรียนรู้อีกต่อไป

11. ครูต้องรู้จักเลือกเฟ้นเนื้อหาความรู้ที่จำเป็นจริง ๆ มาสอน

12. ครูต้องเปลี่ยนฐานะจากผู้บรรยายมาเป็นผู้เชี่ยวชาญในกระบวนการกลุ่ม

ในการพัฒนาหลักสูตร กระทรวงศึกษาธิการได้ตระหนักในความสำคัญของวิชาสังคมศึกษาเป็นอย่างยิ่ง จะเห็นได้จากการกำหนดวิชาสังคมศึกษาให้เป็นวิชาบังคับทั้งระดับประถมและมัธยมศึกษา และกำหนดเป้าหมายกลุ่มวิชาสังคมศึกษาไว้ชัดเจนว่า วิชาสังคมศึกษา คือ การเตรียมพลเมืองดีที่สามารถตัดสินใจอย่างมีเหตุผลบนพื้นฐานของข้อมูล มีเจตคติและค่านิยมที่พึงประสงค์และมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกิจกรรมของบ้านเมืองทั้งในระดับชุมชน ประเทศชาติและโลก เป็นผู้ที่วิเคราะห์วิจารณ์ปัญหาและความเป็นไปในสังคม พยายามแสวงหาแนวทางใหม่และมีบทบาทมีส่วนร่วมในการพัฒนาสร้างสรรค์ชุมชนและสังคมของตนให้ดีขึ้น

(กรมวิชาการ, 2533 : 14) เพื่อให้การเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาประสบผลสำเร็จบรรลุเป้าหมายของหลักสูตร ครูสังคมศึกษาจึงได้ใช้สารนิเทศประกอบการเรียนการสอน ประกอบกับวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีขอบเขตกว้างขวาง ครอบคลุมเรื่องราวที่เกี่ยวกับมนุษย์และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคม สารนิเทศและแหล่งสารนิเทศ ข้อมูลความรู้ จึงไม่ได้จำกัดอยู่ที่เฉพาะหนังสือเรียนหรือตำราเท่านั้น ทำให้ครูสังคมศึกษาจะต้องใช้เอกสารประกอบการเรียนการสอนอย่างหลากหลาย ทั้งประเภทสิ่งพิมพ์ และไม่ใช้สิ่งพิมพ์ จึงจะสามารถสร้างบทเรียนให้ทันสมัยสอดคล้องกับสภาพของสังคมในปัจจุบันได้ ดังที่

ชาร์ล เอส ไวท์ (Charles S. White 1991 : 34-36) เสนอแนะว่า "ครูสังคมศึกษาต้องนำสารนิเทศใหม่ ๆ มาช่วยสอน เพื่อให้นักเรียนเข้าใจถึงกระบวนการทางสังคม เพราะผลเมืองที่ติดต้องมีความเข้าใจกระบวนการทางสังคม และปรากฏการณ์ทางสังคม ควรเข้าใจเรื่องที่ซับซ้อนทางสังคม ตัดสินใจโดยมีความรู้ถึงสาเหตุต่าง ๆ ของการกระทำ และมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในกระบวนการร่างการเมือง ตลอดจนมีทักษะในการใช้สารนิเทศใหม่ ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การวิเคราะห์ข้อมูล การสืบค้นข้อมูลต่าง ๆ นักเรียนควรจะได้รับข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อนำมาแก้ปัญหาได้"

จากสภาพดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจทำการวิจัย เรื่อง "สภาพและปัญหาการใช้สารนิเทศในการสอนสังคมศึกษาของครูสังคมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร" เพื่อเป็นแนวทางแก่ผู้บริหารโรงเรียน หัวหน้าหมวดวิชาสังคมศึกษา ตลอดจนบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้ดำเนินการจัดหาหรือปรับปรุงด้านการจัดหาระบบนิเทศที่จะช่วยสนับสนุนการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาไว้บริการแก่ครูสังคมศึกษาได้อย่างเพียงพอเหมาะสมและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการใช้สารนิเทศในการสอนสังคมศึกษาของครูสังคมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร ในด้านประเภทของสารนิเทศ แหล่งสารนิเทศและกระบวนการใช้สารนิเทศในการสอนวิชาสังคมศึกษา

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรในการวิจัย คือ ครูสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ในกรุงเทพมหานคร

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. สารสนเทศ (Information) หมายถึง ข่าว (News) ข้อเท็จจริง (Facts) ข้อมูล (Data) ตลอดจนความรู้ (Knowledge) ที่ได้จากการสำรวจ การศึกษาหรือการสอนที่มีผู้ถ่ายทอดซึ่งได้บันทึกไว้ แบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ

1.1 สิ่งตีพิมพ์ ได้แก่ หนังสือเรียน หนังสืออ่านประกอบ ตำราหนังสือคู่มือหลักสูตร หนังสืออ้างอิง หนังสือพิมพ์ วารสาร สารคดี จุลสาร นวนิยาย เรื่องสั้น ผลงานการวิจัย กฤตภาค

1.2 สิ่งที่ไม่ตีพิมพ์ รูปภาพ แผนที่ สไลด์ เทปวีดิทัศน์ (วิดีโอเทป) เทปบันทึกเสียง รายการโทรทัศน์ รายการวิทยุ แผนภูมิ หุ่นจำลอง ของตัวอย่าง

2. การใช้สารสนเทศ หมายถึง วิธีการที่ครูสังคมศึกษานำสารสนเทศมาใช้ในการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ได้แก่

2.1 จุดประสงค์ในการนำสารสนเทศมาใช้

2.2 วิธีการนำสารสนเทศมาใช้ในชั้นต่าง ๆ ได้แก่ นำเข้าสู่บทเรียน

ดำเนินการสอน สรุปและประเมินผล

3. สภาพและปัญหาการใช้สารสนเทศ หมายถึง สภาพและปัญหาการใช้สารสนเทศของครูสังคมศึกษา ในด้านประเภทของสารสนเทศ แหล่งสารสนเทศในการค้นคว้าหาความรู้หรือใช้เป็นสื่อการสอน และกระบวนการใช้สารสนเทศ

4. วิชาสังคมศึกษา หมายถึง รายวิชาที่กำหนดไว้ให้ศึกษาในหมวดวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวทางสำหรับผู้บริหาร หัวหน้าหมวดสังคมศึกษา ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา และบรรณารักษ์ในการจัดหาสารนิเทศ เพื่อประโยชน์ในการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา
2. เป็นแนวทางสำหรับผู้สนใจศึกษาค้นคว้าหรือวิจัยต่อไป